

กระบวนการพัฒนาขันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยพุทธสันติวิธี*

The Development Process of Religious Tolerance for peaceful Coexistence by Buddhist Peaceful Means

¹อรวรรณ พรจุลศักดิ์, พระธรรมวัชรบัณฑิต และ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท

¹Orawan Ponjulsakdi, Phra Dhammawatcharabundit,
and Phra Pramote Vadakovid

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: orawan.ponjulsakdi@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา วิเคราะห์ สภาพปัญหา บริบท ความจำเป็นและแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาขันติธรรมทางศาสนาตามแนวทางสมัยใหม่ของ UNESCO 2) ศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อ กระบวนการพัฒนาขันติธรรมทางศาสนา 3) พัฒนาและนำเสนอกระบวนการพัฒนาขันติธรรมทางศาสนา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ตัวอย่างชุมชนที่ใช้ในการวิจัยคือ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หมู่ที่ 1, 2, 3, 4 และ 5 จำนวน 2,407 ครัวเรือน มี 3 ศาสนาคือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม โดยเป็นงานวิจัยรูปแบบบอริยสังโมเดล สอดคล้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้กรอบ การดำเนินการวิจัย 9 ขั้นตอน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจงจำนวน 25 รูป/คน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา

ผลการศึกษามีดังนี้ 1) สภาพปัญหาของชุมชนคือ (1) พื้นที่สาธารณะบนถนนมีน้อยเกินไป ไม่เพียงพอในการใช้ร่วมกันช่วงน้ำท่วมซึ่งปรากฏทุกปี (2) ทำให้เกิดความขัดแย้งการแย่งการใช้ พื้นที่ สาธารณะ (3) ส่งผลทางอารมณ์ ความอดทน อटकั้น ไม่พุดกัน (4) ขาดผู้นำที่เข้าใจมาช่วยแก้ความขัดแย้ง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องนำแนวคิดสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับปรัชญาขันติธรรมของ UNESCO มาบูรณาการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและมีผลตามเป้าหมาย 2) หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการพัฒนาขันติธรรมทาง ศาสนาเพื่อการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติในสังคม คือ ขันติธรรม ได้แก่ การอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง การยอมรับ กัน การเคารพกัน การอนุญาต ในความแตกต่าง 3) ผู้วิจัยได้พัฒนาและนำเสนอกระบวนการพัฒนาขันติธรรม ทางศาสนา ตามองค์ประกอบ 9 ประการของขันติธรรม TOLERANCE MODEL ได้แก่ เสริมสร้างขันติ T = Tolerance, ส่งเสริมโอกาส O = Opportunity, สันติภายใน L = Love, สังเคราะห์ร่วมรู้ E = Empathy, สุขสันต์ สังสรรค์ R = Relationship, สร้างสรรค์สิ่งดี A = Advice, สันติสนุนสันติวิธี N = Nonviolent, สื่อสารเสนาะ C = Communication, เสาะหาพยายาม E = Effort ส่งผลในกระบวนการพัฒนาขันติธรรมทาง ศาสนา ให้ชุมชน มีความรักความสามัคคี ทำให้เกิดสันติภาพในชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา; ขันติ; การอยู่ร่วมกัน; สันติสุข; พุทธสันติวิธี

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to explore and analyze problems, context, and needs, as well as concepts related to development of religious tolerance according to the modern science approach of UNESCO; 2) to explore the Buddhist peaceful means conducive to the development process of religious tolerance; and 3) to develop and present the development process of religious tolerance for peaceful coexistence. The communities selected as a sample group were Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, Village Nos. 1, 2, 3, 4, and 5, with a total of 2,407 households and three religions: Buddhism, Christianity, and Islam. The study was based on *Ariyasacca* (the Four Noble Truths) model in accordance with the action research method under the 9-step research framework. The in-depth interview was conducted with 25 persons. The obtained data were analyzed and the findings were presented in a descriptive method.

From the study, the following findings were found: 1) Community problems included (1) There is insufficient public space on the road for common use, and flooding occurs on every year, (2) resulting in conflict in the use of public spaces, (3) resulting in emotional offenses, and people must be patient while not speaking to one another, and (4) a lack of leaders who can assist in conflict resolution. In order to accomplish its objectives and be effective, it is necessary to incorporate modern science concepts that are in line with UNESCO's Declaration of Tolerance; 2) The Buddhist peaceful means conducive to the development process of religious tolerance for peaceful existence is tolerance. Tolerance involves coexisting despite differences, accepting and respecting one another, and acknowledging difference; and 3) The research has developed and presented the development process of religious tolerance called the "Tolerance Model," which consists of nine components with the following details: "T" stands for tolerance, "O" stands for opportunity, "L" stands for love, "E" stands for empathy, "R" stands for relationship, "A" stands for advice, "N" stands for nonviolent, "C" stands for communication, and "E" stands for effort. As a result, the development of religious tolerance enables communities to maintain sustainable love, unity, and peace.

Keywords: Development; Tolerance; Coexistence; Happiness; Buddhist Peaceful Means

บทนำ

สันติธรรม (Thai Tripitakas: 22-12/14/592-594) เป็นข้อธรรมที่สำคัญในพุทธศาสนา เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับคนกลุ่มมากที่อยู่รวมตัวกันใช้พื้นที่อาณาบริเวณร่วมกัน แต่สามารถอยู่รวมกันได้อย่างสันติสุข แม้จะมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมความหลากหลายชาติพันธุ์ ถ้านำหลักสันติธรรมมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ก็สามารถเกิดสันติสุขได้โดยง่าย ซึ่งแม้ผลกระทบจากความแตกต่างของชาติพันธุ์ ศาสนา จะมีปัญหา เพียงไรก็สามารถบรรเทาได้ ในระดับหนึ่ง ซึ่งปัญหาการหาแนวทางอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นประเด็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารประเทศไม่เพียงในประเทศไทย ทั่วโลกก็ประสบ

ปัญหาเดียวกันต่างก็พยายามหามาตรการแก้ไข ผ่อนปรน กันตลอดมา สำหรับในสังคมไทยก็เช่นกัน ได้มีการค้นหาการสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืน ด้วยการจัดกระบวนการพัฒนาสันติสุขอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในด้านการพัฒนา จิตภาพ กายภาพ ปัญญาภาพ เช่น การจัดการอบรมทางศาสนา การฝึกสมาธิ หรือการสร้างกิจกรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทั้งนี้ องค์กรจากที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ อาทิ องค์การสหประชาชาติ นักวิชาการ นักวิจัย นักบริหาร ลงความเห็นพ้องกันว่า สันติสุขจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีสันติภาพ สันติภาพจะเกิดขึ้นยากถ้าไม่มีสันติธรรม สันติธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องด้วยพุทธสันติวิธี

สำหรับปัญหาในสังคมชุมชนประเทศไทย มักจะเกิดจากความไม่เข้าใจกัน ขาดการยอมรับ ไม่อดทน ต่อความแตกต่าง ในการอยู่ร่วมกันซึ่งในที่นี้ส่วนหนึ่งหมายถึง ความศรัทธาของการนับถือศาสนาหลัก คือ พุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ที่ต่างกัน แต่ด้วยภูมิประเทศต้องอยู่ร่วมกันจากการสืบทอดมรดก ต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จึงต้องมาอยู่ร่วมกัน แบ่งปัน และยอมรับ ในสิ่งที่อีกฝ่ายเป็นอยู่ ซึ่งต้องใช้ข้อธรรม ของแต่ละศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ การให้วิสัยทัศน์เรื่องสันติธรรมของ 3 ศาสนา พุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์เพื่อประกอบเป็นข้อมูลในการศึกษาปัญหาในการวิจัยนี้ ในการสัมภาษณ์ กล่าวถึง ว่าชุมชนกลุ่มน้อยคือพุทธศาสนิกชนและชุมชนคริสตชนในการอยู่ร่วมกันกับชุมชนมุสลิม เป็นภาวะที่ต้อง อดทน ยอมรับ และต้องผูกมิตรไมตรีกับมุสลิมส่วนใหญ่ (97%) ที่อยู่ในหมู่บ้านที่ทำการวิจัย

จากการศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน รวมทั้งจากการสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่ พบว่างานวิจัยที่ผ่านมายังไม่มีการทำวิจัยมุ่งประเด็นกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาให้อยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุขอย่างยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับพหุสังคม จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยสนใจทำวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการหรือโมเดลที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างร่วมกันทุกศาสนาในการ พัฒนาสันติธรรมโดยใช้แนวทางพุทธสันติวิธี ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาหลักพุทธธรรม ประเด็นความอดทน พบว่า เป็นหนึ่งในคุณลักษณะฆราวาสธรรม 4 ได้แก่ 1. สัจจะ 2. ทมะ 3. ขันติ 4. จาคะ (Thai Tripitakas: 7/6920-6929/298) ซึ่งเป็นธรรมะสำหรับคฤหัสถ์ที่มีอาชีพวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างมีความสุข พร้อมทั้งจากการรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายอาชีพ และผู้นำ ศาสนาหลักในประเทศไทย แล้วนำมาพัฒนากระบวนการสร้างให้ เป็นมาตรฐานและเป็นต้นแบบเพื่อส่งเสริม ชุมชน องค์กรหลากหลายให้ สามารถนำมาบูรณาการ เกิดเป็นประโยชน์ต่อสังคมพหุวัฒนธรรมได้อยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา ความจำเป็นและแนวคิดทฤษฎีกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมตามแนวทางสมัยใหม่ของ UNESCO
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม
3. เพื่อพัฒนาและนำเสนอกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโดยพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามการวิจัยตามบันได 9 ขั้น ของหลักสูตรสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เพื่อก้าวสู่การวิจัยและพัฒนา ได้กำหนดแนวทางดำเนินการไว้ 2 หัวข้อ ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัยอริยสัจโมเดล มีกระบวนการดังนี้ ค้นหาทุกข์ คือขั้นวิเคราะห์ปัญหา บริบทสภาพทั่วไป ของชุมชนตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่า คืออะไร วิเคราะห์ความจำเป็นของชุมชนเป้าหมาย ในการวิจัย ซึ่งได้ข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน สันติสนทนาออนไลน์ จัดเวทีสานเสวนาร่วมทั้งการลงพื้นที่และออนไลน์แบบกลุ่มและเดี่ยวกับบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของการวิจัย ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้พบสภาพปัญหาในการอยู่ร่วมกัน วิเคราะห์สาเหตุของการเกิดทุกข์หรือปัญหาสังคมของชุมชนสามศาสนา คือ สาเหตุหลักคือภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง เป็นผลให้ไม่สนใจด้านสังคมหรือร่วมกิจกรรม นิโรธ คือ ขั้นวางแผนเป้าหมายของการวิจัยได้แก่การสร้างกระบวนการสร้างหลักสูตร และนำไปสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญสะท้อนวิสัยทัศน์ของแต่ละศาสนาและนำมาพัฒนากระบวนการขั้นตอนธรรม โดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ของการวิจัย มรรค คือขั้นหากลยุทธ์เครื่องมือนำไปสู่การพัฒนา กลุ่มเป้าหมายคือประชากรชุมชนตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องการเสริมสร้างขั้นตอนธรรมเพื่อผลของสันติสุขในมิติของพฤติกรรม กายภาพ และจิตตภาพ โดยไม่ขัดแย้งกับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง

2. ขั้นตอนการวิจัยตามแนวทางบันได 9 ขั้น ผู้วิจัยใช้กรอบวิธีดำเนินการตามวิจัยประกอบด้วย บันได 9 ขั้น ด้วยวิธีการและผลลัพธ์ดังนี้

บันไดวิจัยขั้นที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท ความจำเป็น ของบุคคล ชุมชน องค์กร พบว่า สภาพปัญหาของชุมชนมีความแตกต่างทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีพื้นที่ในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกันน้อย จึงมีความจำเป็นต้องจัดสรรเวทีในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกันอย่างถ่องแท้และตรงกันโดยสอดคล้องกับปณิญาขั้นตอนธรรมของยูเนสโก

บันไดวิจัยขั้นที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และถอดแบบอย่างของความสำเร็จหรือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาขั้นตอนธรรมทางศาสนา ได้แก่ แนวคิดจากปณิญาสากล ยูเนสโก แนวคิดด้านการสื่อสาร ทฤษฎีการไม่ใช้ความรุนแรง (Nonviolence Communication) (Rosenberg, 1999) แนวคิดจากผู้นำศาสนา ทฤษฎีความคิดจากองค์ประกอบ 10 ประการ (Kline, 2000) ถอดแบบอย่างความสำเร็จจากสันติสนทนา รวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบในบันไดขั้นต่อไป

บันไดวิจัยขั้นที่ 3 ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการขั้นตอนธรรมทางศาสนาโดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักขั้นตอนธรรมที่ปรากฏในขรรษาธรรม 4 เป็นหลัก และข้อธรรมประกอบในอปริหานิยธรรม (Thai Tripitakas: 21/60/14) สาราณียธรรม (Thai Tripitakas: 11/300-301/7303-7324) ซึ่งมีประเด็นเชื่อมโยงกันในความอดทนอดกลั้นในมิติพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยึดอุดมการณ์ของการเผยแผ่ด้วยการมีขั้นตอนธรรม จนได้รับคำนิยามว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งขันติวาที

บันไดวิจัยขั้นที่ 4 บูรณาการพุทธสันติวิธีกับศาสตร์สมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความจำเป็น จากการประชุมผู้นำ 5 ศาสนาครั้งที่ 1 เรื่อง ส่งเสริมขั้นตอนธรรมทางศาสนาตามประกาศของยูเนสโก ปี 1995 จากแนวคิดปณิญาขั้นตอนธรรมของ UNESCO ผู้วิจัยนำมาบูรณาการกับหลักพุทธสันติวิธี มีหลักการที่สำคัญคือ ไม่มีขันติ ย่อมไม่มีสันติ ขาดขันติเท่ากับขาดสันติ ถ้าไม่มีสันติ เราไม่สามารถอยู่ร่วมกันในความแตกต่างได้

บันไดวิจัยขั้นที่ 5 สร้างกระบวนการหรือหลักสูตรที่มีความเหมาะสมกับประชากรในชุมชน โดยการสัมภาษณ์วิสัยทัศน์ของ ผู้ทรงคุณวุฒิในการพัฒนาขั้นตอนธรรมทางศาสนา โดยมี 6 หัวข้อดังนี้ 1. หลักการพัฒนา 2. อุดมการณ์พัฒนา 3. วิธีการพัฒนา 4. กิจกรรมการพัฒนา 5. ทักษะการพัฒนา 6. กระบวนการพัฒนา

บันไดวิจัยขั้นที่ 6 พัฒนากลุ่มเป้าหมาย เป็นการนำ โมเดลหรือกระบวนการที่ได้จาก Focus Group และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชากรชุมชนตำบลบ้านป้อมลงไปใช้ในการพัฒนาพัฒนาสันติธรรมทางศาสนา ลงสู่การพัฒนากลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 30 คน ระยะเวลา 2 วัน เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้ง 3 ศาสนา ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ข้าราชการ ประชาชน พระภิกษุ ในพื้นที่เป้าหมาย มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนา

บันไดวิจัยขั้นที่ 7 ประเมินผลกระทบจากการดำเนินการนำโมเดลไปใช้ในการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาในพื้นที่เป้าหมาย จากการประเมินผลด้วย ศาสนิกจำนวน 37 รูป/คน มีความพอใจและเข้าใจความหมายของ สันติธรรมมากขึ้น เข้าใจในการยอมรับการอยู่ร่วมกันในความแตกต่างของพหุสังคม ยอมรับในความเชื่อและศรัทธาของแต่ละศาสนา

บันไดวิจัยขั้นที่ 8 นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ (Body of Knowledge) ผลลัพธ์ และสันตินวัตกรรม ผู้วิจัยนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เป็น TOLERANCE MODEL ขั้นตอนวิธี ที่เป็นสากลและใช้ในการเสริมสร้างสันติธรรมได้กับทุกศาสนาและพื้นที่

บันไดวิจัยขั้นที่ 9 กระบวนการติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอด โดยผู้วิจัยได้ไปติดตามผลยัง สถานที่ของสามศาสนาและขอให้ผู้นำศาสนาที่ได้เข้าร่วมเสนอนำประเด็นการพัฒนาสันติธรรมเป็นหัวข้อหนึ่งในการประชุมหรืออบรม ซึ่งได้รับความสนใจและขอให้จัดเจ้าหน้าที่ไปอบรมเรื่องนี้เดือนละครั้ง

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการวิจัยในรูปแบบ อริยสัจโมเดล ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมภายใต้กรอบการวิจัยตามบันได 9 ขั้น โดยวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นและแนวคิด ทฤษฎีกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมตามแนวทางสมัยใหม่ ผลการวิจัยพบว่า

1) บริบทของชุมชนตำบลบ้านป้อม ซึ่งเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม มี 3 ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม อยู่ร่วมกัน วิถีชีวิต จึงมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง การประกอบอาชีพในบริเวณหมู่บ้านที่ทำการวิจัยคือ หมู่ 1-5 จะมีอาชีพเกษตรกรทำนาเสียส่วนใหญ่ ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ราบรื่น มีความขยัน ประกอบสัมมาอาชีพ มีฐานะปานกลาง มีอาชีพค้าขายเสริมรายได้ จากการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นผู้รับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 97.5 ผู้รับถือศาสนาพุทธเพียงร้อยละ 1.5 ใกล้เคียงกับผู้รับถือศาสนาคริสต์ร้อยละ 1 ศาสนาสถานของตำบลบ้านป้อมที่ทำการวิจัยนี้เป็นที่ตั้งของมัสยิด 3 แห่ง โบสถ์คริสต์จักร 2 แห่ง วัดพุทธ 1 แห่ง ชุมชนอยู่ร่วมกันเทียบด้วยหลักของศาสนาพุทธคือ “แบ่งปัน สือสารไพเราะ สงเคราะห์ สม่่าเสมอ” (Thai Tripitakas: 21-9/13/350-392) โดยเจ้าอาวาสวัดท่าการ้องจะเป็นหลักในการอนุเคราะห์ต่าง ๆ

2) สภาพปัญหา ต้นเหตุหลักจะเป็นด้านภูมิทัศน์ เพราะพื้นที่ของชุมชนตำบลบ้านป้อม เป็นพื้นที่ราบลุ่ม บ้านเรือน ถนนในซอยจะถูกน้ำท่วมขัง เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ซึ่งเป็นปัญหาต่อเนื่องกันทุกปี ปัญหาสาเหตุความขัดแย้งมาจากการจัดสรรพื้นที่จอดรถบนถนนของชุมชนซึ่งจัดกันตามสะดวกและมีไม่มากพอให้รถหรือสัมภาระขึ้นไปจอดพักช่วงน้ำท่วม ส่งผลให้บางหมู่บ้านชาวบ้านไม่พูดกันหรือไปมาหาสู่ร่วมกิจกรรมกันอย่างพร้อมเพรียงเท่าที่ควร ส่วนปัญหารุนแรงถึงขั้น ขาดความอดทน ไปตดสินกันที่โรงพักยังไม่ปรากฏ เพราะ หัวหน้าสามศาสนามีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สามารถปรามลูกบ้าน ให้เข้าใจกันได้ ส่วนการทำนาทำได้

เพียงปีละ 1 ครั้งในช่วง หน้าฝน สำหรับหน้าแล้งฝนทิ้งช่วงไม่สามารถทำนาได้ ทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ จึงหันมาใช้วิถีชีวิตและเวลามาทำการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคเสริมรายได้

3) ความต้องการจำเป็น ในช่วงประเทศไทยและทั่วโลกเผชิญกับไวรัสโควิด-19 เมื่อสามปีที่ผ่านมา และ ข้าเติมด้วยปัญหาการสู้รบระหว่างรัสเซียและยูเครน ได้ส่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากราคาผันผวนของ น้ำมัน รวมทั้งการท่องเที่ยวซึ่งเป็นรายได้หลักของประเทศไทยทุกภูมิภาค ถึงแม้ชุมชนตำบลบ้านป้อม ครอบคลุมส่วนใหญ่อยู่ในฐานะไม่ถึงขั้นเรียกว่าลำบาก แต่ก็ได้รับผลกระทบเรื่องเศรษฐกิจถดถอย ส่งผลให้มีความจำเป็นต้องใช้ความอดทน อดกลั้นมากกว่าปกติ โดยเฉพาะสภาพปัญหาของชุมชนซึ่งกระทบกับอุทกภัย ทุกปีอย่างหนักเป็นระยะยาวนานหลายเดือนในบางปี ประกอบกับการดำเนินชีวิตที่ต้องมุ่งด้านเศรษฐกิจ เป็นหลัก ทำให้ขาดพื้นที่และเวลาในการจัดกิจกรรมพบปะพูดคุยกัน จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยเวทีในการ สื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกันอย่างลึกซึ้ง โดยจัดสาระให้สอดคล้องกับปฏิกิริยาของยูเนสโกเพื่อการ อยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งการสื่อสารมีความจำเป็นต้องอาศัยผู้นำ ทางศาสนาเป็นฐานสำคัญ โดยนโยบายหลักของสหประชาชาติ ข้อที่ 16 ที่ระบุนี้ เชื่อมโยงกับ การยอมรับ ในความแตกต่างอย่างเต็มใจซึ่งต้องยึดอุดมการณ์ด้วยพุทธธรรมหลักคือ “ขันติ โสรัจจะ” นั่นเอง

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางสามศาสนาตามแนวทางสมัยใหม่และหลักธรรมศาสนาพุทธ นิิกายเถรวาทมีความสอดคล้องสามารถนำมาประยุกต์ร่วมกันได้ โดยความต้องการและจำเป็นสำหรับ ผู้ที่จะ ทำหน้าที่เป็นวิทยากรสันติธรรมที่ดีจะต้องรู้เข้าใจในหลักคำสอนศาสนาพุทธและศาสนาอื่นและนำแนวทาง สมัยใหม่มาประยุกต์เข้าด้วยกันเพื่อให้การนำเสนอสันติธรรมสอดคล้องกับศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนา อิสลาม คือการ “ปรับศาสตร์สมัยใหม่เข้าหาศาสนาพุทธ”

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษา วิเคราะห์ หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทาง ศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม พบว่า หลักการอยู่ร่วมกันของสามศาสนา คือพุทธศาสนิกชน คริสต์ศาสนิกชนและมุสลิม ต้องใช้วิธี “การแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง สร้างสรรเสวนา” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ กระบวนการพัฒนาสันติธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับการปฏิบัติตามหลักพุทธสันติวิธีของชุมชนตำบลบ้านป้อม โดยแยกเป็น 3 หัวข้อที่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1) เอื้อเพื่อแบ่งปันกัน ทำกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญ ตรงกับหลักพุทธธรรม (อปปริหานิยธรรม 7) เช่น การมาประชุมร่วมกัน สร้างสรรค์กิจกรรมที่ทุกสถาบันรวมใจเป็นหนึ่งเดียวคือกิจกรรมเกี่ยวข้องกับสถาบัน พระมหากษัตริย์ และวันสำคัญของ ชาติเปิดโอกาสให้ผู้นำของชุมชนและคนในชุมชนได้ร่วมกิจกรรมกัน โดยไม่ ผิดหรือละเมิด ข้อบัญญัติทางศาสนา

2) การเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ด้วยการไม่ละเมิดในสิทธิเสรีภาพทางความคิด การไม่ใช้ความ รุนแรงในการตัดสินความขัดแย้ง การอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมทั้งการยอมรับในความศรัทธา ของศาสนาอื่นตรงกับวิถีการของศาสนาพุทธ (ฆราวาสธรรม)

3) ความรัก เมตตา การเข้าใจ การเห็นอกเห็นใจ จริงใจต่อกัน แบ่งปัน สื่อสารกันด้วยปิยวาจา ไม่เสแสร้งในการแสดงออกที่ตรงกันข้ามกับในความคิด (พรหมวิหาร 4)

จึงกล่าวได้ว่า หลักพุทธสันติวิธีเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาในการเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพสำหรับ ชุมชนพหุวัฒนธรรมให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ด้วยการจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันเพิ่มขึ้นกว่าเดิม จะช่วยในการ มีปฏิสัมพันธ์โดยเฉพาะ ด้านการสื่อสารที่เป็นประโยชน์ต่อกัน โดยมุ่งสันติธรรมทางศาสนาประกอบด้วย 1) การอนุญาต อนุญาตให้คนอื่นคิดแตกต่างจากเราได้ 2) การอยู่ร่วม เป็นการอยู่ร่วมในความแตกต่าง อย่างเข้าใจ 3) การเคารพ เป็นการเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน และ 4) การยอมรับ เป็นการยอมรับว่า

ความแตกต่างว่าเป็นความสวยงามและสิทธิส่วนบุคคล โดยอาศัยการสื่อสารอย่างสันติและเสวนาหาทางออกร่วมกัน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาและนำเสนอกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโดยพุทธสันติวิธี ณ ชุมชนตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการพัฒนาสันติธรรมให้มีพื้นฐานตามหลักสันติธรรมที่บัญญัติเป็น หนึ่งใน 4 ข้อของพระวาจาธรรม 4 ประการ รวมทั้งกรอบแนวคิดหลักโดยพุทธสันติวิธี (Framework) คือ “การรวมใจรวมกำลัง เพิ่มพลังสามัคคี” (อปริหานิยธรรม) “อดทน อดกลั้น ไม่กล่าวร้าย ทำใจให้ผ่องแผ้ว” (โอวาทปาติโมกข์) “เมตตาจิต วาจาเสนาะ ทำการเหมาะสม แบ่งปันผลประโยชน์ ปฏิบัติตามกฎอันควร” (สาราณียธรรม) จากนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนา โดยแบ่งออกเป็น 6 หัวข้อประกอบด้วย 1) ศึกษาและส่งเสริมสันติธรรมของแต่ละศาสนา 2) นำเสนอวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข 3) ใช้การสื่อสารที่ดี 4) เสริมสร้างสันติภายใน 5) เพิ่มพูนทักษะในการใช้เครื่องมือ 6) พัฒนาจิตปัญญา ในการพัฒนากระบวนการด้วยการนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายจริง ซึ่งมีข้อสังเกตทั้งสามศาสนาในประเด็นความเหมือนและแตกต่างกัน ความเหมือนคือมีจิตสำนึกเดียวกันทั้ง 3 ศาสนา ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามสามารถบูรณาการร่วมกันพัฒนาสันติธรรมของแต่ละศาสนาได้โดยง่าย ด้วยพื้นฐานความเป็นคนไทยอยู่ในผืนแผ่นดินไทย และมีสถาบันกษัตริย์ที่เป็นศูนย์รวมใจเดียวกัน ความแตกต่างคือ พิธีกรรม ความศรัทธา การไม่เข้าใจกันซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยได้มีข้อสรุปเพื่อนำเสนอกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนา เป็นสูตรและขั้นตอน โดยมี 9 องค์ประกอบ (9 ส) ดังนี้

1) เสริมสร้างสันติ (Tolerance) ความสำคัญของการพัฒนาสันติธรรมที่ควรเสริมสร้างให้ยกระดับขึ้นเรื่อย เนื่องจากมีประโยชน์และสำคัญระดับองค์กร UNESCO จัดรางวัลให้บุคคลหรือสถาบันเสนอชื่อรับรางวัล เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและแก้ไขปัญหา กระตุ้นให้เกิดวิถียุทธทางสันติธรรม

2) ส่งเสริมโอกาส (Opportunity) เนื่องด้วยสันติธรรมของแต่ละศาสนามีความเชื่อ การเสริมสร้างและวิธีการที่แตกต่างกัน เช่นศาสนาพุทธใช้การทำภาวนาสมาธิ ศาสนาคริสต์ใช้การอ้อนวอนขอพรจากพระเจ้า ศาสนาอิสลามทำการละหมาด เมื่อเราทราบหลักการของแต่ละศาสนาจึงเป็นโอกาสที่

3) สันติภายใน (Love) คือแนวทางสร้างความรู้สึกรักและเมตตาจากจิตภายใน ด้วยการใช้กิจกรรมหรือเครื่องมือให้ชุมชนต่างศาสนาสามารถใช้หลักเดียวกันได้ เช่นการทำสมาธิ สงบจิตนิ่ง พิจารณาจากภายในแผ่สันติสุข ความรักและเมตตา ไปให้คนรอบข้าง ใช้วิธีการทำโยคะ หรือ การตามลมหายใจ อาณาปานสติ เช่น กิจกรรม การทำโยคะ การทำเจริญสติด้วยการนับเลข คณนายน (เป็นสูตรการทำสมาธิของพุทธศาสนา โดยการการนับลมหายใจเข้า-ออก แนวอานาปานสติ ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค)

4) สังเคราะห์ร่วมรู้ (Empathy) การอบรมให้กับชุมชนพุทธศาสนาและวัฒนธรรมด้วยพุทธวิธี เป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังทั้งภาษาพูดและภาษากาย การให้ผู้พูดบรรยายปัญหาความขัดข้องใจโดยตั้งใจฟังอย่างมีส่วนร่วมในปัญหานั้นเป็น วิธีการที่ผู้เป็นวิทยากรต้องศึกษา จะได้รับความเชื่อถือและ ศรัทธาจะเป็นผลต่อเนื่องในการให้ความไว้วางใจ รู้สึกสนิทสนม

5) สุขสันต์ สังสรรค์ (Relationship) การรวมตัวกันทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ หรือการร่วมจัดงานวันเทศกาลสำคัญตามประเพณีที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาใด เพื่อการกระชับสัมพันธ์ไมตรีเป็นกุศโลบายอันหนึ่ง ที่ควรจัดให้รวมตัวกัน จะเกิดความเข้าใจต่อกัน ปัญหาขัดแย้งจะลดน้อยลงไป

6) สร้างสรรค์สิ่งดี (Advice) จัดการอบรมหรือสันติสนทนา (Dialogue) ปรับทัศนคติ ให้ศาสนิกทุกศาสนามีทัศนคติที่ถูกต้องในประเด็น สันติ ซึ่งหมายถึง การยอมรับ การเข้าใจ การเคารพ การอยู่ร่วมกันในความแตกต่างอย่างสันติสุข

7) สันติวิธี (Nonviolent) เป็นประเด็นที่ทั่วโลกต้องการเพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม คือการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง อันเป็นเส้นทางที่ต้องฝึกเสริมสร้างสันติ

8) สื่อสารสนทนา (Communication) ความอดทน อดกลั้น จะเชื่อมโยงกับอารมณ์ที่รับรู้ทางอายตนะทั้ง 5 ดังนั้น การสื่อสารด้วยการใช้ภาษาพูดหรือภาษากายต้องได้รับการฝึกด้วยการประยุกต์นำเครื่องมือมาประกอบการอบรม ให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น วิทยากรต้องมีทักษะจากการเรียนรู้ปรับปรุงความชำนาญให้ทันสมัยกับสถานการณ์ตลอดเวลา

9) เสาะหาพยายาม (Effort) การจะพัฒนาสันติธรรมให้อยู่ในระดับสากล ใช้ได้กับทุกชาติพันธุ์ ชนชั้นทุกศาสนา หรือไม่มีศาสนา เป็นงานที่ต้องอาศัยความพยายามในการเรียนรู้ และที่สำคัญต้องใช้หลักการอดทนเท่านั้น จึงจะประสบผลสำเร็จได้ดี

ซึ่งสามารถนำเสนอแนะกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโดยพุทธสันติวิธี เป็นรูปแบบโมเดลได้ดังนี้

Figure 1: TOLERANCE Model

องค์ความรู้ใหม่

กระบวนการพัฒนาขันติธรรมของผู้นำเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนสันติสุข

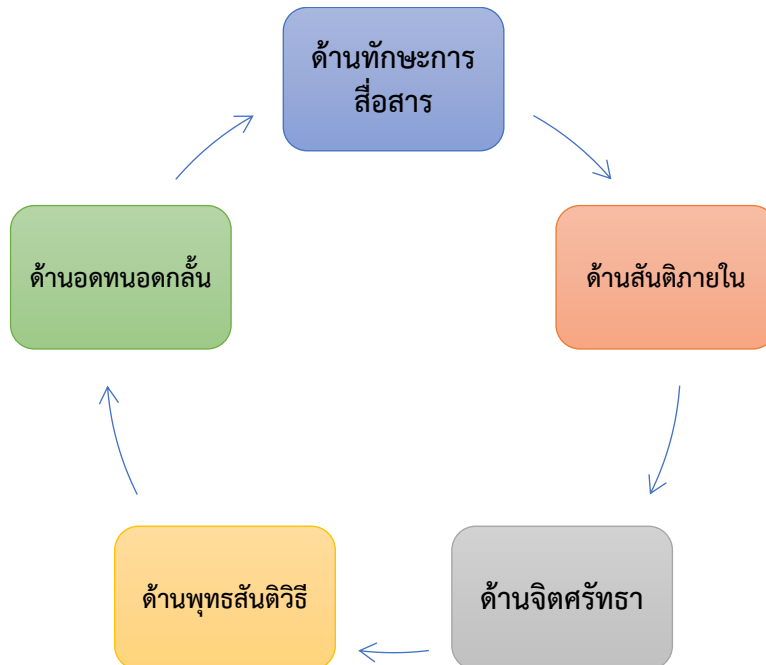

Figure 2: The New Body of Knowledge

จากแผนภาพที่ 2 ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงได้ค้นพบและสังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนาขันติธรรมสำหรับชุมชนที่พัฒนาและชุมชนอื่นจากขันติธรรม อีกทั้งยังจะเกิดผลลัพธ์กระบวนการพัฒนาขันติธรรมของผู้นำเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนสันติสุขได้ ซึ่งแบ่งออกเป็นการพัฒนาภายนอก 1 ประการ คือ ด้านทักษะการสื่อสาร และการพัฒนาภายใน 4 ประการคือ ด้านสันติภายใน ด้านจิตศรัทธา ด้านพุทธสันติวิธี ด้านอดทนอดกลั้น ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) การพัฒนาด้านทักษะการสื่อสาร ได้แก่ การเห็นถูกด้วยการมองตามความเป็นจริงทั้งผู้ส่งและรับสาร โดยใช้การฟังแบบเข้าหากันนุ่มให้เป็นแนวเดียวกัน ฟังแบบรอบคอบการมีสติอยู่กับปัจจุบันขณะ ทั้งผู้ส่งและรับสาร รับฟังด้วยการเอาใจใส่ผู้อื่นด้วยสติ จะทำให้เข้าใจมากขึ้นมองในมุมที่แตกต่างได้ รวมถึงการใช้กริยาวาจาที่เหมาะสม เป็นจริง มีประโยชน์ และไม่มือคด

2) การพัฒนาด้านสันติภายใน จะต้องมีการพัฒนาทั้งด้านพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต ทั้งด้านจิตใจ และที่สำคัญที่สุดคือปัญหาที่จะเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต การที่บุคคลจะพัฒนาตนหรือพัฒนาชีวิตของเขาได้ เขาต้องการสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะสังคมที่เอื้อ คือสังคมที่มีสันติภาพ ในกรณีนี้ สันติภาพของชุมชนหรือสังคมจึงเอื้อโอกาสแก่การที่แต่ละบุคคลจะได้พัฒนาชีวิตของตนให้บรรลุถึงสันติ เพราะถ้าสังคมไม่มีสันติภาพ บุคคลแต่ละคนก็ประสบความติดขัดยากลำบาก หรือสูญเสียโอกาส ไม่สามารถพัฒนาตนให้บรรลุสันติได้ ฉะนั้นสันติภาพของสังคมจึงเป็นสภาพเอื้อต่อสันติภาพของแต่ละบุคคล

3) การพัฒนาด้านจิตศรัทธา หรือที่เรียกว่าการเป็นผู้มีจิตสาธารณะ ที่เข้าใจถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีจิตสาธารณะ เป็นการนำหลักการสงเคราะห์กันและกัน มีความปรารถนาดี

ต่อผู้อื่นให้มีความสุข พ้นจากทุกข์ และการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมมาใช้เพื่อรวมพลังเป็นหนึ่งเดียว เกิดเป็นความรัก ความสามัคคีในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า และเป็นประโยชน์ ในเบื้องต้นต้องพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมตามหลักอภินิหาร 4 เพื่อให้เป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์และมีจิตใจที่เบิกบาน ผ่องใสมีคุณธรรม ดำเนินชีวิตที่ดีงาม หากผู้สังคมใดมีสมาชิกที่พัฒนาจิตสาธารณะที่เป็นไปตามหลักดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวมสืบไป

4) การพัฒนาด้านพุทธสันติวิธี คือการศึกษาหลักการทางพระพุทธศาสนานั้น สามารถนำหลักธรรมหลายประการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดสันติวิธี ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 และหลักสารณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่สามารถตอบโจทก์แห่งการปฏิบัติในสังคมร่วมสมัยได้อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งสามารถใช้ได้กับทุกเชื้อชาติ วรรณะ โดยไม่ได้แบ่งแยกให้เกิดความแตกต่างกัน ตลอดทั้งหลักธรรมอีกมากมายที่จักนำมาใช้ให้เข้ากับบริบทของปัญหาเรื่องราวนั้น ๆ

5) การพัฒนาด้านอดทนอดกลั้น เป็นการสร้างเสริมบุคลิกภาพ คือ บุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายนอกได้แก่สภาพนิสัยจำเพาะ หรือลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลหนึ่ง ที่แสดงออกมาในรูปพฤติกรรมทางกาย วาจา ต่อบุคคลอื่น หรือต่อสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของบุคคลนั้น และบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายใน ได้แก่ สภาพลักษณะนิสัย ซึ่งการประยุกต์หลักขันติธรรมใช้นั้น ควรยึดหลักของเบญจศีล-เบญจธรรม ที่ประกอบด้วยหลักประกันร่างกาย หลักประกันทรัพย์สิน หลักประกันครอบครัว หลักประกันสังคม และหลักประกันตนเอง รวมไปถึงการประกอบอาชีพตามหลักขันติธรรม คือการประกอบสัมมาอาชีพ ด้วยการเลี้ยงชีพชอบทางกาย ทางวาจาและทางใจอย่างมีความอดทนดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถนั่นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการพัฒนาขันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโดยพุทธสันติวิธีสามารถอภิปรายผลการวิจัย โดยสรุปประเด็นตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า กระบวนการพัฒนาขันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมตามแนวทางสมัยใหม่ สืบเนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์การเปลี่ยนแปลงรวดเร็วทุกวัน สภาพปัญหาของชุมชนตำบลบ้านป้อม จะมีประเด็นหลักคือ ปัญหาด้านพื้นที่การใช้ร่วมกันเมื่อเกิดปัญหาอุทกภัย เกิดการแย่งชิงพื้นที่สาธารณะในการย้ายสิ่งของมากองบนถนน อีกทั้งพื้นที่จอดรถที่มีจำกัดสาเหตุจากปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งจากการวิจัยนี้ยังพบอีกว่าในปัจจุบันเกิดการความสับสนในบทบาทและความเข้าใจในการรับผิดชอบของผู้นำชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Tachateerapreda, Hongthai, and Preechanan (2017) กล่าวว่า เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ในการจัด กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีความเข้าใจเกี่ยวกับขันติธรรม อยู่ในระดับน้อยมาก ควรจัดอบรมให้ความรู้การเป็นกระบวนการขันติธรรมและนอกเหนือจากนี้ต้องกำหนดคุณลักษณะของผู้นำ เพื่อสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นในตัวผู้นำชุมชน และพร้อมส่งต่อคุณค่าให้กับบุคคล องค์กรและทุกสังคมให้เกิดสันติสุขได้ซึ่งสอดคล้องกับ Phra Natthaphon Sirivaddhano (2019) พบว่า สิ่งสำคัญผู้นำต้องมี คุณธรรม จริยธรรม เกิดขึ้นในจิตใจเพื่อจะเป็นแบบอย่างให้กับคนในองค์กรนั้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การพัฒนาขันติธรรมเพื่อสอดคล้องกับโลกาภิวัตน์จึงมีความจำเป็นในการอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะกับสังคมที่แตกต่าง ซึ่งมักมีความรู้สึกแปลกแยกอยู่ภายใน แต่ไม่แสดงออก ส่วนทางออกของปัญหานี้ สอดคล้องกับ Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto) (2003) ที่ได้นำเสนอในหนังสือ “มองโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์” ซึ่งมีตอนหนึ่งกล่าวว่า เรื่องการอยู่ร่วมกันของสังคมระหว่างศาสนา ฝรั่งใช้คำว่า Tolerance ได้แก่การมีขันติธรรม ฝรั่งได้แก้อดทน ต่างจากคติของ

พระเจ้าอโศก ใช้คำว่า “สมวายะ” ที่ไม่ใช่แค่เพียง Tolerance ต้องอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความปรองดองสามัคคี สิ่งที่ต้องให้ชุมชนยอมรับความรู้สึกร่วมและประพัตติตนได้ดังกล่าวต้องมาจากการพัฒนาสันติภายใน จึงจะสะท้อนสู่ภายนอก ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ ในการอยู่ร่วมกัน เพราะไม่สามารถหนีปัญหาที่เกิดแบบเดียวกันทุกปี ชุมชน ต้องอยู่กับปัญหานี้ตลอดไป

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ข้อสังเกตทั้งสามศาสนาในประเด็นความเหมือนและแตกต่างกัน ความเหมือนคือมีจิตสำนึกเดียวกันทั้ง 3 ศาสนา ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม สามารถบูรณาการร่วมกันพัฒนาสันติธรรมของแต่ละศาสนาได้โดยง่าย ด้วยพื้นฐานความเป็นคนไทยอยู่ในผืนแผ่นดินไทย และมีสถาบันกษัตริย์ที่เป็นศูนย์รวมใจเดียวกัน ความแตกต่างคือ พิธีกรรม ความศรัทธา การไม่เข้าใจกันซึ่งกันและกัน ดังนั้น การพัฒนาจิตมนุษย์เป็นเป้าหมายเพื่อสร้างศักยภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องใช้หลักสันติวิธีที่มีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกัน เป็นแนวทางที่สามารถนำมาปฏิบัติร่วมกันได้โดยไม่ขัดต่อหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ Wijitwatcharak, and Phramaha Arun Panyaruno (2019) ที่ได้อธิบายว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสมานฉันท์ ด้านเมตตาทางกาย วาจา ใจ มโนกรรม จะได้ผลอย่างยั่งยืน ดังที่ได้กล่าวถึงปัญหาความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ที่มีผลกระทบกับวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกพื้นที่ในโลกเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านการสื่อสาร การเดินทาง การศึกษา การพัฒนาสันติธรรมตามแนวทางสมัยใหม่ต้องประยุกต์ เข้ากับหลักพุทธธรรม และสอดคล้องกับ Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto) (2011) กล่าวว่า มนุษย์เป็นส่วนสำคัญที่มนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องกันในชีวิต เมื่ออยู่กับเพื่อนมนุษย์ แล้วขยายกว้างออกไป ก็สร้างหรือมีความสุขได้ คือ 1) มีเมตตา 2) มีกรุณา 3) มีมุทิตา 4) มีอุเบกขา และสิ่งสำคัญมนุษย์จะสมบูรณ์ ต่อเมื่ออยู่ด้วยปัญญา และสอดคล้องกับแนวคิดของ Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto) (2013) ที่อธิบายว่า สังคมพุทธวัฒนธรรมต้อง จับมือกันทำงาน เราต้อง แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง เพราะว่าเรามาจากพื้นฐานที่หลากหลาย เป็นพุทธวัฒนธรรมแต่เรามุ่ง เป้าหมายเดียวกัน การนำเสนอกระบวนการพัฒนาสันติธรรมโดยพุทธสันติวิธี ด้วยวิธีการให้ผู้รับการอบรมมีส่วนร่วมแสดงออก (Two way communication) การสนทนาแบบสันติวิธี ด้วยการสื่อสารที่ดี (ปิยวาจา) สอดคล้องกับทฤษฎีของตะวันตกของ SMCR ของ Berlo (2017) ที่กล่าวถึง การสื่อสารมีส่วนเชื่อมโยงกับระดับความอดทนอดกลั้น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการใช้ในชีวิตประจำวันและกับสังคมรอบข้าง ซึ่งเริ่มจากคนในครอบครัว โดยการแบ่งออกเป็น 4 ส่วนให้นำมาใช้ในการเป็น 1) ผู้ส่งสารหรือเจรจา (Sender) ต้องมีบุคลิกภาพน่าศรัทธา น่าไว้วางใจ 2) เนื้อหาข้อมูล (Message) ต้องมีสาระตรงประเด็นสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเรียนรู้ 3) ช่องทางรับสาร (Channel) เปรียบได้กับการรับโดยอายตนะ 5 คือการรับด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย การสัมผัส เพื่อนำเข้าสู่ กระบวนการรับรู้ใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการสัมพันธ์ภาพที่ดีกับคนรอบข้าง

สรุป

กระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโดยพุทธสันติวิธี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากชุมชนตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า กระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางสามศาสนาตามแนวทางสมัยใหม่และหลักธรรมศาสนาพุทธนิกายเถรวาท มีความสอดคล้องสามารถนำมาประยุกต์ร่วมกันได้ โดย ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นวิทยากรสันติธรรมที่ดีจะต้องรู้ เข้าใจในหลักคำสอนศาสนาพุทธและศาสนาอื่นและนำแนวทางสมัยใหม่คือปัญญาสันติธรรมของยูเนสโก มาบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อให้การนำเสนอสันติธรรมสอดคล้องกับศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม

คือ การปรับศาสตร์สมัยใหม่เข้าหาศาสนาพุทธ โดยการนำหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนา คือ การแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง สร้างสรรค์เสวนา ข้อธรรมหลักที่ทุกศาสนาสามารถใช้ร่วมกันได้คือ ฆราวาสธรรม 4 รวมทั้งกรอบแนวคิดหลัก (Framework) คือ “การรวมใจ รวมกำลัง เพิ่มพลังสามัคคี” “อดทน อดกลั้น ไม่กล่าวร้าย ทำใจให้ผ่องแผ้ว”(โอวาทปาติโมกข์) “เมตตาจิต วาจาเสนาะ ทำการเหมาะสม แบ่งปันผลประโยชน์ ปฏิบัติตามกฎอันควร” (สาราณียธรรม) 3) การพัฒนาและนำเสนอกระบวนการมี 6 ประเด็นโดยเน้นการพัฒนาสันติภายใน และนำคุณลักษณะมาสรุปนำเสนอกระบวนการพัฒนาสันติธรรมเป็นสูตรด้วย 9 องค์ประกอบให้ชื่อว่า Tolerance Model โดยนำไปเสนอกลุ่มเป้าหมายในช่วงการติดตามผลเพื่อใช้ในการอบรมของแต่ละชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยในการศึกษาการพัฒนาสันติธรรมโดยพุทธสันติวิธีมีดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า แนวทางที่จะบรรเทาปัญหาการกระทบกระทั่งกัน มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คือการยอมรับความแตกต่างของการปฏิบัติตามหลักสันติธรรมของแต่ละศาสนา โดยไม่พยายามเปลี่ยนแปลงปัจเจกศรัทธา ให้ความเคารพในสิ่งที่ทุกศาสนาเคารพ ไม่แสดงอาการดูแคลนหรือ Bully ในสิ่งที่แปลกแตกต่าง เพิ่มเวลาปฏิสัมพันธ์เพื่อปฏิสนธารต่อกันมากขึ้น เพิ่มเวทีในการสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจ ด้วยการจัดการประชุมศาสนสัมพันธ์ มาสังสรรค์ ร่วมกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ โดยสลับกันเป็นเจ้าภาพแต่ละผู้นำศาสนา อาทิ การจัดกลุ่มจิตอาสาทุกศาสนา การจัดเทศกาลอาหารหรือการแสดงออกทางวัฒนธรรมของแต่ละศาสนา เป็นต้น

1.2 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า หลักธรรมอุปทานิยธรรมและโอวาทปาติโมกข์จะมีข้อธรรมที่ตรงกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างทางศรัทธาได้ผลตรงประเด็น ดังนั้น การให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสันติภายในควรเริ่มที่ตัวเราเองก่อนโดยใช้สติเป็นฐานหลัก เพื่อเข้าใจ เข้าถึง จึงจะสามารถพัฒนาด้านสันติธรรมภายในต่อไปได้ การแผ่ความรักต่อมวลมนุษยชาติได้โดยปราศจากอคติ จึงจะส่งผลต่อการพัฒนาสันติธรรมสู่ภายนอก ซึ่งต้องจัดอบรมส่งเสริมความรู้ ด้านจริยธรรม คุณธรรมเพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาสันติธรรมทุกศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแท้จริง

1.3 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การพัฒนาสันติธรรมต้องให้ความสำคัญของการเจรจา เป็นอันดับแรก ดังนั้น การสื่อสารหรือปฏิสนธารต่อกันในเชิงลบหรือการแสดงออกด้านกายภาพที่ไม่สุภาพ มีผลกระทบที่สำคัญต่อความอดทน และต้องลดอคติซึ่งสะท้อนความอดทนอดกลั้นให้อยู่ในกรอบของความพอดีต่อสถานการณ์นั้น เพื่อการสร้างสันติสุขโดยพุทธสันติวิธีที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาในขั้นต่อไปได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสันติธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีดังนี้

- 2.1 ศึกษาวิธีการพัฒนาสันติธรรมทางจิตภาพ กายภาพ และปัญญาภาพ
- 2.2 ศึกษาวิเคราะห์สังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคอื่นของไทย
- 2.3 ศึกษา วิเคราะห์ เปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสันติธรรม

References

- Berlo, D. K. (2017). Communication as Process: Review and Commentary. *Annals of the International Communication Association*, 1(1), 11-27.
- Kline, N. (2000). *The Ten Components of a Thinking Environment*. Retrieved October 5, 2021, from <https://www.coachingcultureatwork.com/wp-content/uploads/Nancy-Klines-Thinking-Environment.pdf>
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2011). *Way to Peace*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto). (2021). *Benefits of Patience*. A Special Sermon Delivered in the Buddhist Holy Day at Wat Prayurawongsavas Woravihara. Retrieved October 10, 2022, from <https://www.watprayoon.com/main.php?url=about1&code=content147&id=158>
- Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (2003). *Ways to Think about Buddhist Principles*. (9th ed.). Bangkok: Dharmasarn Co., Ltd.
- Phra Nattapon Sirivattano. (2019). Performance Effective of Public Health Volunteers in Muang District of Chaiyaphum Province. *Journal of MCU Alumni Association*, 7(2), 34-43.
- Rosenberg, M. B. (1999). *Nonviolent Communication: A Language of Compassion*. Del Mar, Canada: Puddle Dancer Press.
- Tachateerapreda, S., Hongthai, S., & Preechanan, C., (2017). The Participatory Action Research Project: Strategic Development for the Mobilization of Community Enterprise in Nakhon Ratchasima Province. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences, Burapha University*, 25(49), 215-245.
- Wijitwatchararak, K., & Phramaha Arun Panyaruno. (2019). Promotion of the Sangha Volunteer Spirit Network of the Lower Central Region in Thailand. *Journal of Social Sciences and Buddhist Anthropology*, 6(7), 350-364.